

استاد ESTAD

ESKİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

[Journal Of Old Turkish Literature Researches]

E-ISSN: 2651-3013

DOI Number: 10.58659/estad.1292400

Cilt: 6 Sayı: 2 Haziran 2023

ss. 339-362

Makalenin Geliş

Tarihi

04/05/2023

Makalenin

Kabul Tarihi

23/05/2023

Yayın Tarihi

30/06/2023

KLASİK TÜRK ŞİİRİNDE İNTİHAR OLGUSU VE ÂSÂF (MAHMUD CELÂLEDDİN PAŞA)'NİN İNTİHAR KASİDESİ

Abdulkadir ERKAL¹

ÖZET

Dünyadan vazgeçerek insanın kendi iradesi ile hayatına son vermesi olan intihar, dünyadaki hemen bütün toplumların içindeki trajik bir durumu yansıtmaları bakımından önem arz etmektedir. İntihar üzerine sadece bilim değil sanatın da kolları kendi algılarınca eserlerinde bir şekilde imge ya da tema olarak kullanmışlardır.

Çalışmamızın ana merkezini oluşturan Klasik Türk şiirinde ise intihar konusuna ihtiyatla yaklaşmıştır. Metinlerde doğrudan intiharı çağrıştıracak ifadeler yerine daha ziyade aşk ekseninde etrafında oluşturulan imgeler ışığında aşkın sevgiliye kendini feda etmesi şeklinde kurgulanmıştır. Divan şairleri, gerçek âşıklık iddiasında bulunurken, gerçek âşıklığın temel şartı olan ölüm konusunu da dile getirmişlerdir. Bu duygu ifade edilirken daha ziyade deyimlerden yararlanılmıştır. Klasik Türk şiirinde Tanzimat dönemine kadar 'intihar' sözcüğü kullanılmamış bunun yerine intiharla ilgili deyim ve tabirlere yer verilmiştir. Divan şiirinde intihar kelimesini ilk kullanan şair ise Yenişehirli Avni olmuştur. Çalışmamızda intihar eylemiyle ilgili olan bu deyimler tespit edilerek bu deyimler etrafında oluşturulan anlam dünyası belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmamızın ikinci aşamasını da Âsâf'ın intihar üzerine yazmış olduğu ve bu yönüyle tespitlerimize göre edebiyatımızda ilk ve tek olan kasidesi açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İntihar, Klasik Türk Şiiri, Âsaf, İntihar kasidesi

¹ Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eski Türk Edebiyatı A.B.D., abdulcadirerkal@anadolu.edu.tr ORCID ID: 0000-0001-5699-2430

THE CASE OF SUICIDE IN CLASSICAL TURKISH POETRY AND THE SUICIDE QASIDE OF ÂSÂF (MAHMUD CELÂLEDDİN PASHA)

ABSTRACT

Suicide, which is the end of one's life by giving up the world and ending his life with his own will, is important in terms of reflecting a tragic situation in almost all societies in the world. On suicide, not only science but also branches of art have used their own perceptions as an image or theme in their works.

In Classical Turkish poetry, which constitutes the main center of our study, suicide has been approached cautiously. In the texts, instead of direct expressions that would directly evoke suicide, it was constructed as the lover's sacrifice to the lover in the light of images created around the axis of love. Divan poets, while claiming true lover, also expressed the issue of death, which is the basic condition of true lover. While expressing this feeling, idioms were mostly used. The word 'suicide' was not used in classical Turkish poetry until the Tanzimat period, but instead idioms and expressions related to suicide were included. The first poet to use the word suicide in Divan poetry was Avni from Yenişehir. In our study, these idioms related to the act of suicide were determined and the meaning world created around these idioms was tried to be determined.

In the second phase of our study, it has been tried to explain the first and only poem in our literature that Âsâf wrote about suicide Qaside and in this respect, according to our determinations.

Keywords: Suicide, Classical Turkish Poetry, Asaf, Suicide qaside

GİRİŞ

Arapça'da bir hayvanı kesmek, boğazlamak anlamındaki 'nahr' kökünden gelen intihar, kendini öldürmek anlamında Türkçe'de bir kimsenin toplumsal ve ruhsal sebeplerin etkisiyle hayatına son vermesi veya kendini yok etmeye yönelik bir eylemde bulunması şeklinde ifade edilir. Batı dillerinde intiharı tanımlamak için kullanılan kelimelerin kökü, Latince 'suicidium', 'suus' (kendi) ve 'caedere' (öldürmek) kelimelerinden gelmekte ve "suicide" kelimesi ile karşılanır.

Halk dilinde kullanılan ifadeler dışında bilim dünyası ve Osmanlıca'ya (ve bu dilin söz dağarcığını oluşturan el sine-i selase'ye (üç dil) vakıf kimseler tarafından entelektüel dilde intihar için *utlaf-ı nefis* kavramı kullanılmakta ve Fransızca tıp terimlerinden *suicide* karşılığı gösterilmektedir. "Nefsini kendi canını telef etmek" anlamındaki bu tamlamanın iki unsuru da

Arapça'dan gelmektedir: *Katl-i nefis* de intihar için kullanılan ifadelerden birisi olarak metinlerde görülmekte, Bedii Nuri'de *cinayet-i nefsiye* diye ifadesini bulmakta bazı metinlerde de iflas-ı şuur denildiği araştırmacılarca belirtilmektedir (Ayan 2021: 297).

İnsanlık tarihi kadar eski olan intihar eylemi çok boyutlu psikososyal bir olgudur. Gurur melankoli, umutsuzluk, saplantı yabancılaşma, sevgisizlik, keder, aşk, aşağılanma, dinsel korkular, zihinsel hastalıklar, ekonomik sıkıntılar ve sesini topluma duyurma gibi intiharın belli başlı psikolojik, sosyolojik ve felsefi nedenleri vardır. Bir veya birçok nedene bağlı olarak kişi veya kişiler, hayatlarına son verebilirler. Bireyler, bir sorunun üstesinden gelemedikleri zaman tasarladıkları bir plan ve yöntem çerçevesinde kendilerini öldürürler. Genellikle bu eylemi niçin yaptıkları ile ilgili arkalarında bir iz bırakırlar. İntihar bireysel olduğu kadar toplumsal bir çağrıyı da ifade eder (Sümer 2021: 212). İntihar, her ne kadar anormal davranışlar sonucu gerçekleştirilen bir eylem olarak tanımlansa da bazı intiharlar normal davranışlar sonucu gerçekleştirilir. Örnek olarak çok acı çeken, sonu ölüm olduğu bilinen bazı hastalıklarda kurtuluş yolu olarak intihara yönelmek normal bir davranış olarak kabul edilebilir. Bunun yanında “patolojik intiharlar” da vardır (Ulutaş 2006: 22).

İntihar olgusunda “din’in önemli bir yere sahip olduğunu görürüz. Doğu ülkelerinde bazı dinler, toplumsal kültüre bağlı olarak, intiharı hoş karşılasa da genel anlamda dinler intihar eylemine olumsuz bakarlar. “İlâhi kaynaklı dinlerin hepsinde intihar, Tanrı’ya öncelik vermemekle eş anlamlıdır. Dini kurulları sekteye uğratan, sosyal hayatın işlerliğine çomak sokan bu eylem hem beden ve hem de ruhî anlamda cezaya çarptırılır. Antik Yunan’da bir dönem salgın haline gelen kadın intiharlarını önlemek için ceset ibret olsun diye soyularak şehrin meydanına dikilirmiş. Orta çağ Avrupa’sında da benzer bir uygulama dikkat çeker. Müntehirlerin bedenleri kazıklara çakılarak yol kenarlarında sergilenirmiş (Ulutaş 2006: 28). Müslüman toplumlarda da intihar resmen yasaktır. İslâm dini, insanın kendi hayatı hakkında herhangi bir tasarrufa sahip olmadığını, çünkü onun sahibinin Allah olduğunu buyurmuştur. Açlığın şiddetinden ölmek değil de kasıtlı kendini öldüren kimsenin namazı kılınmaz. Kuran’da bir kimseye hayat vermenin adeta bütün insanlara hayat verme gibi yüce bir davranış, bir cana kıymanın da adeta bütün insanları öldürme gibi ağır bir suç ve günah olduğu belirtilir. (Maide 32) ayetin bu ifadesine hangi sebeple olursa olsun intihar etmek isteyenler de dahil görünmektedir.

Türk Edebiyatında İntihar Olgusu

İntihar olgusunun sosyolojik ve psikolojik yönlerinin yanında daha çok sanatın bir kolu olan edebiyatta da gerek edipler gerekse edebi metinler üzerinde yoğunluğunun olduğu görülmektedir. Psikoloji ve felsefenin edebiyata olan tahakkümünden mülhemle sanatçıların dünyaya ve olaylara bakış açılarındaki farklılıklara psikolojik etkenler de eklenince sanatçı varoluş meselesini yok oluşla birleştirerek bunun nihai neticesini ise intiharda aramış, bunu ya eserlerinde ya da bizzat kendi varlığı üzerinde tecrübe etme yoluna itmiştir. Felsefe ve psikanalizde insanoğlu kendini Heidegger'in ifadesiyle 'dünyaya fırlatılmışlık' durumunda hissedip, bunu intiharla tersine çevirip 'cennete fırlatılma' durumuyla takas etmek ister (Sarı 2022: 144). Fırlatıldıkları cennetin üzüntüsünden açık bir yara gibi dünyada dolaşım durular. Varoluş yaralarını bir türlü sağaltamadıkları için dünyadan ayrılmayı kolay bir yol olarak bulurlar. Sarı'nın ifadesiyle teolojiyi bu şekilde tersine çevirme yoluna giderler (Sarı 2022: 145). Bu durum tasavvufta dünyaya sürgün olarak görülürken, bu sürgün hayattan ebedi vatana (cennet) dönüşün formülü olarak bedeni yok etmekten ziyade nefsi ve benliği yok etmekten geçtiği şeklinde bir fikriyatla üstesinden gelirler. Sanat, teolojiyi tersine çevirmenin, insanın kendine biçilmiş mahdut ömrünü aşım onu bir ebede taşımanın yolu (Sarı 2022: 146) olmasına rağmen bazı sanatçılar, şairler vb. - belki de sanatsal yetersizliklerinden- eserleriyle değil de hikâyeleri ile ebedi olma arzusunda olmuşlar ve intiharı bunun bir aracı olarak görmüşlerdir. Bir bakıma ebedi saadet arzusuna karşılık bu yolla edebi saadeti tercih etmişlerdir. Gerek batı ve gerekse Türk edebiyatındaki müntehir şairlerin eserlerine baktığımız zaman sanatsal açıdan yeterliliğe ulaşamamış olduklarını gözlemlemekteyiz. Onları edebiyat tarihinin sayfaları içinde yer almaları genellikle eserleri değil intiharları olmuştur. Mesela, edebiyatımızdaki ilk müntehir şair-düşünürlerinden olan Beşir Fuad intiharı ve intihar şekli ile gündem olmuş ve bu özelliği ile tanınır bilinir olmuştur. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Altı yüz yıllık Osmanlı şiir geleneğinde şair biyografilerini ele alan tezkirelerde müntehir şair kaydına rastlanmamaktadır. Yerleşmiş sanat anlayışı, kültürel sebepler buna izin vermemiştir. Tabii ki bu durum müntehir şair olmadığı anlamına gelmemektedir. Ancak o gelenek içinde intihara karşı İslam dininin de hassasiyeti de göz önünde bulundurularak bilinçli olarak bu metinlerde yer verilmediği anlaşılmaktadır. Ancak 18. yüzyıl tezkirecilerinden Râmiz Efendi Âdâb-ı Zürafâ isimli tezkiresinde, Yedikuleli Fâizi'nin intihar ettiğine dair malumatı tezkirecilik geleneğinde tespitlerimize göre ilk ve tek örnektir. Râmiz, Fâizi hakkında; "*Şiddet u fart-ı zekâvet ile hulyâ-yı bî-ma'nâ ile meslûbû's-su'ur*

olmağla bin yüz otuz dört (m.1714) senesi hudûdunda bir şeb kendüyi salb idüb fâ'iz-i rütbe-i Mensûr olduğı meşhûd olmuştur.” (Erdem 1994: 233) şeklindeki ifadesi ile Fâizi'nin aşırı zeka taşkınlığı, anlamsız hülyalar gördüğü ve sonucunda şuursuzca bir gece vakti kendini astığını söyler. Fâizi'nin dışında bazı kaynaklar IV. Murad'ın hekim-şair paşalarından Emir Çelebi'yi de intihar eden şairler arasında gösterirler ki (Süreyya 2018: 53; Yücel 2007: 58), bu bilgi doğru değildir. IV. Murad'ın Bağdat seferi sırasında yanında olan Emir Çelebi yanında taşıdığı afyon macununu gizli gizli kullanmakta idi. Bu durum padişaha bildirilmiş ve padişah da Emir Çelebi'nin elbisesinin altında sakladığı afyon macunun bularak hepsini yedirtmiş ve o günün akşamı Emir Çelebi komaya girerek ölmüştür (Erkal 2016: 59). Tanzimat'tan sonra klasik şiir geleneğinde olup intihar eden şairleri ise İbnülemin M. Kemal İnal'ın, Son Asır Türk Şairleri isimli tezkiresinde görmekteyiz. Bu şairler Mehmed Gâlib Efendi (1877-1906), Ömer İhyaüddin Efendi (1874-1909), Şakir Efendi (1872-1917) ve Şekib Efendi (1871-1932)'dir (İnal 2000).

Türk toplumundaki kırılmalar ve modern yaşama geçiş Tanzimat'la başlar. Türk edebiyatında da şekil ve muhteva yönünden yenilik arz eden ilk eserler bu dönemde yazılır. Edebiyatımızda intihar sözcüğünün gerçek anlamıyla ilk defa Tanzimat Döneminde kullanılmıştır. Tanzimat Fermanı'yla ilk siyasî ve sosyal kırılmaların yaşandığı Tanzimat Dönemi ediplerinin yaşadığı buhran, onları siyasî otorite ile özdeşleşme sorunu yaşamaya iter. Tanzimat'la beraber Batı'dan ithal edilen pozitivizm, rasyonalizm vb. düşünce akımlarının yanında edebi ve felsefî metinlerinin de etkisiyle Cumhuriyet'e geçen süreç içinde adeta intihar bir salgın haline gelmiştir. Siyasî ve sosyal zeminde yaşanan buhran, edebiyatçılarımızı zaman zaman intiharın eşğine getirmiştir. İntihar edemeyen sanatçıların eserlerindeki kahramanları intihar ettirdiği görülür. Bu hızlı değişim insanların trajedisini de beraberinde getirmiştir. Özcan'ın da ifade ettiği gibi, geleneksel insanın trajik kırılmalarının sebebini bilinmezlik oluştururken; modern insanın trajedisini çok şeyi bilmek ve bütün bunlara rağmen sorunlarını çözememek oluşturmaktadır. İnsanın olanla olması gereken arasındaki bu çelişkili durumu, geçmişte olduğu gibi bugün de sanatın en önemli kaynaklarından birisidir (Özcan 2015: 17). Bu dönemin trajedi açısından önemli ilk ismi Sadullah Paşa'dır. O'nun “19. Asır Kasidesi”, değişen dünyanın fark edemediğimiz bir takım değerleriyle bizim yüzyıllardır doğru olarak kabullendiğimiz geçerliliğini yitirmiş sanılarımızı karşılaştırarak; iki dünya arasındaki farklılığı trajik bir biçimde ortaya koyar. Bu yönüyle trajik edebiyatımızın ilk önemli numunesidir.

Sadullah Paşa, şüpheliğin ateşlediği ve kabul görmüş gerçeklerin alt üst oluşunun neden olduğu farkındalıkla yüz yüze gelerek hayatına son verir. Akif

Paşa da intihar eden aydınlar arasındadır. “*Adem Kasidesi*”nde yokluğu teşbihle bir surete büründürme çabası güden Akif Paşa’nın bu eseri modern bir karaktere sahiptir ve varlık ile yokluk karşıtlığı çerçevesinde kendisinin intiharına da ışık tutuyor gibi görünmektedir. Bu bağlamda modernizmle beraber belirginleşen istemli ölüm çılgınlığının bir başka aydında daha ciddi biçimde tezahür ettiği söylenebilir. Bu kişi ise Beşir Fuad’dır. Okay, Beşir Fuad’la ilgili eserinde onun intiharının da pozitivist düşünceyle ilintili olduğu görüşündedir (Küçük 2019: 43).

Toplumsal değişim/dönüşüm sürecinde ortaya çıkan yeni kavramlar, Osmanlı toplumunun düşünsel ikliminde derin izler bırakmıştır. İrade, akıl, bireyselleşme, özgürlük gibi kavramlarla Osmanlı toplumunda yer etmeye başlayan modernizmin etkisi, önce Tanzimat dönemi aydınlarınca dile getirilir. Edebi eserlerde bir yandan aklın yüceltilmesi söz konusuysen diğer yandan da geleneksel ve daha çok dinî-tasavvufî niteliği olan söylemin sınırlarını aşma arzusu vardır. İmandan şüpheye düşen ve kendini bir anda inanç buhranı içinde bulan aydınlar için sonuç daha farklı olur.

Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyasında İntihar

Klasik Türk şiirinin başlangıçtan Tanzimat Dönemi’ne kadarki sürecinde metinler incelendiği zaman bu gelenek içerisinde intihar ve intihar eylemi üzerine oluşturulan imge ve metaforların tamamına yakınının aşk temi üzerine bina edildiği görülmektedir. Şairlerin divanları incelendiğinde âşığın sevgili uğruna canından geçtiğine dair çok sayıda beyit bulmak mümkündür. Âşık, sevgilisine hayatını adanmış, onun uğruna her şeyden, hatta varlığından bile vazgeçmiştir. Gerçek âşıklık iddiasında bulunan şairler de kendilerini Mecnun ve Ferhad gibi efsaneleşmiş kahramanlarla mukayese etme yoluna gitmişlerdir.

Divan şairleri, gerçek âşıklık iddiasında bulunurken, gerçek âşıklığın temel şartı olan ölüm konusunu da dile getirmişlerdir. Ancak Klasik şiirde âşık tipinin, ölümle ilgili olarak başta; “cân vermek” olmak üzere, “cân-ı şirini vermek, cânını revân etmek, cânını fedâ etmek, ser vermek, serini vermek, cânını kurbân etmek, cânını nisâr etmek, kıymak, varlık dağına delmek, terk-i cân etmek, terk-i cân-ı şirin etmek, cân metâ’ını terk etmek, cân yedirmek, ölmek, kendini öldürmek, kendü kendüyü öldürmek, kendü kendüyü depelemek” gibi pek çok ifadeyi kullandığı görülmüştür. Bu ifadelerin geçtiği beyitlerin ortak noktası ise Ferhad’dır. Diğer bir deyişle şairler, sevgili için ölümü, yani intiharı tercih ettiklerini belirttikleri beyitlerde, Ferhad’ın intiharına telmihte bulunmuşlardır. (Gökalp 2009: 505). Bu örneklerde

intihara konu olan yön, âşığın sonucunu bilerek aşk yoluna girmesi ve sevgilinin çeşitli nedenlerle kendisini öldürmesine göz yummasıdır. Yalnızca bu örnekler bile klasik şiirin aşk anlayışında ölümün, sevgiliden kaynaklansa bile ecelle değil, âşığın seçimiyle gerçekleştiğini yani tanımlamaya uygun bir intihar olduğunu gösterir. Kısacası Ferhad konu edilsin ya da edilmesin klasik şiirde âşığın ölümü tamamen intihardır. Bu nedenle her âşık, az ya da çok Ferhad'dır, daha da önemlisi Ferhad olmaya çalışır (Gökâlîp 2009: 506):

Âşıkı dildür giriftâr eyleyen derd-i sere
Sorsalar cellâdını Ferhâd kendin gösterür (Yenişehirli Avni g.102/3)

Ferhad'ın intihar biçimi, söz konusu beyitler içinde oldukça önemli bir yer teşkil eder. Zira söz konusu beyitler *Husrev ü Şirin* mesnevisinin klasik şiire ne şekilde yansıdığını gösterirken konunun "intihar" açısından ele alındığını tartışma götürmez biçimde gözler önüne serer. Yine intihar biçimi ile ilgili beyitler âşıkların psikolojisini göstermesi bakımından önemlidir. Söz konusu beyitlerde Ferhad'ın intiharıyla birlikte ısrarla üzerinde durulan konu, onun gamlı oluşu ve gerçek âşığı temsil etmesidir. Aşağıdaki beyit söz konusu hikâyenin intihar sahnesini estetik bir biçimde dile getirmektedir. Şaire göre Bisütün Dağı, Ferhad'ın kazmasının ucundan feryat ederken kader, Ferhad'ın başının tepesinde mucizesini göstermiştir:

Mucizâtı kazâ kûh-ı serinde itdi Ferhâd'un
İderken Bisütün ser-tiçe-i Ferhâd'dan feryâd (Ü. Sırrî g. 9/3)

Şeyhülislam Yahya da "Ferhad, kazmasının Bisütün'a neler yaptığını ancak başına dokununca anladı" derken hikâyenin intihar sahnesinden bir kesit sunar:

Başına tokınmayınca bilmedi Ferhâd'ı gör

Bisütün'a neyledi ol bî-nevânun tişesi (Ş.Yahya g.405/4/) (Gökâlîp 2009: 510)

Klasik Türk şiirinde Tanzimat Dönemi'ne kadar 'intihar' sözcüğü kullanılmamış bunun yerine intiharla ilgili deyim ve tabirlere yer verilmiştir. Divan şiirinde intihar kelimesini ilk kullanan şair ise Yenişehirli Avni (ö.1883) olmuştur. Avni, Sultan Abdülziz'in hall'ini anlattığı '*Mersiye-i Sultan Aziz*' isimli terci-i bendinde Sultan Abdulaziz'in katledildiğini ve katline intihar süsü verildiğini ifade ederken bu kelimeyi kullanır:

Rabbü'l-'azîz-i müntakîmi yâda almayup
Bühâtân-ı *intihârı* nasıl kıldılar kıyâm (terci-i bend 4/7)

İzz ü cünûn o şâh-ı Felâtûn-dirâyete
Mânend-i efk mes'ele-i *intihâr* idi (terci-i bend 6/5)

Klasik Türk Şiirinde İntiharla İlgili Olarak Kullanılan Kavramlar

Klasik Türk şiiri geleneği içerisinde bir insanın kendini doğrudan öldürmesi, canına kıyması şeklindeki ölüm üzerine kesin ifadelere yer verilmez. İnsanın kendi canına kıyması İslam dinince de yasaklanmış olmasından dolayı, dini ve kültürel değerler bağlamında şairler de hassas davranmışlardır. Ancak mevzubahis aşk olunca durum biraz farklılık göstermiş ve aşk olgusu etrafında, canını sevgiliye feda etme, sevgili uğrunda can verme gibi klasik tasavvufî düşüncelerden hareketle değişik deyim ve ifadelerle şiirlerde bir imge, metafor olarak kullanılmıştır. Bu deyimler aşağıdaki gibidir:

a-Hançere düşmek: Hançere düşmek, eskiden insanların intihar etmek için seçtikleri yollardan biridir. “Kama, bıçak, hançer gibi ucu sivri, keskin bir aleti kalp üstüne dayayıp hızla yere atılmağa ve bu suretle hançer göğsünden girip arkadan çıkararak intihar etme” (Onay 2013: 199) şeklinde tanımlanan ‘hançere düşmek’ deyimini gerek mitoloji gerekse tarihte bu şekilde yapılmış intihar vakalarından hareketle ortaya çıkmıştır. Bu olayları örneklendirmek gerekirse; Yunan mitolojisinde Aias Truva savaşında Aşil’in ölümünden sonra onun silahları kendisinin hak ettiğini savunur. Ancak silahlar Odyesus’a verilince Aias kendisine haksızlık yapıldığını düşünerek kendini kılıcının üstüne atarak intihar eder (Yücel 2007: 9). İslam tarihinde ise Hz. Muhammed’in de katıldığı bir savaşta Ebu Hureyre, Müslüman olduğunu söyleyen bir kişinin savaş sırasında yaralandığını ve kılıcının keskin tarafına yüklenerek intihar ettiğini anlatır (Yücel 2007: 130). Bir başka örnek ise Soğd hükümdarı Tarhun Han, Kuteybe’nin kardeşi Abdurrahman’la yaptığı sulhu beğenmeyen Soğdlular Tarhun’u hal ve yerine Gürek’i (Gür Han) han ilan ederler (H.91/M.709). Tarhun Han talihinin bu nekbetine tahammül edemeyip kılıcının kabzasını yere dayayarak üzerine çökmek suretiyle intihar eder (Onay 2013: 200). Divan şiirinde hançerin, “hançere düşmek”, “hançere urmak”, “bıçağa düşmek”, “hâra düşmek”, “hançer içirmek”, “dâl hançer” gibi ifadeler içinde de kullanıldığı görülmektedir.

Klasik Türk şiirinde aşk, yakıcı, yok edicidir; âşık bunu bilir ama yine de kendisini aşkın yakıcı cezbesinden kurtaramaz, hatta kurtarmak istemez. Aşk yolunda gördüğü her türlü cefa ve eziyet onun için sevinç kaynağıdır. Çünkü sevgiliye ulaşmak, onun yolunda ilerlerken bedeni yok etmekle mümkündür, yani sonucu çok önceden bilinen bir haldir. Âşığın gönlünde tecelli eden bu duygu onu ölüme götürür. Yani daha aşkın başında sevilen uğruna can

vermek, candan vazgeçmek gerekir. Âşık, kendini sevgilinin zulüm ve kahrına bir kurban, onun öldürücü elinde bir şehit olarak tasavvur eder. Bu anlam etrafında şairler farklı metaforlar kullanırlar. Bunlardan biri olan 'hançere düşmek' deyimini ile genelde âşığın sevgiliye ulaşma (vuslat) sürecinde âşığın ruhsal durumunu ifade etmek için kullanılmıştır. Zaman zaman şem' ü pervane ve gül ü bülbül mazmunlarını da bu deyim çerçevesinde yorumlanmaktadır. Şairlerce sık kullanılan âşığı sevgiliye ram eden temel unsurlardan olan sevgilinin gamzesi, kaşı ve kirpikleri şekil itibarı ile kılıç, hançer ve ok gibi öldürücü savaş aletlerine benzetildiği için sevgilinin bu öldürücü özelliği aşkın alameti için temel unsurlar olarak kabul edilir.

Yâd eyledim ebrûlarını hançere düşdüm
Bakdım ruh-ı pür-tâbına âteşlere düşdüm (Antepli Ayni
g.145/1)

*(Kaşlarını andım ve hançere düştüm, o parlak yüzüne baktım
ateşlere düştüm.)*

Bu deyim etrafında yazılan metinler okunduğunda ilk etapta, âşığın sevgiliden ayrı düştüğü için içine düştüğü psikolojik bunalım neticesinde çare olarak intihar etmeyi düşündüğü izlenimini vermektedir:

Bir güneş yüzlü firâkında felek hasret ile
Var ise hançere düşdi nitekim âşık-ı zâr (Bâkî k.25/4)

*(Felek bir güneş yüzünün ayrılığının hasreti ile inleyen âşık gibi hançere
düştü.)*

.....

İşte hûn oldu dilim gamze-i ayyâşın için
İşte hançerlere düştüm senin ol kaşın için (Nedim, Musammat
24/2)

Aşağıdaki beyitte ise Adni (ö.1474), gönlün (âşık) ayrılık ateşine sabredemeyip sevgilinin gamzesinin üstüne atlayarak hançere düştüğünü;

Cân virdüğü dil gamzenün üstinde budur kim
Hecr odına sabr idemeyüb hançere düşdi (Adnî g.89/2)

Emrî (ö.1575) ise sevgilinin gamzesi üzerinden hareketle canın acı ve ıstırap ile çaresiz kaldığını ve çare olarak hançere düştüğünü söyler:

Deprenişin gördüm oldum gamzesi üftâdesi
İztirâb-ı cân ile bî-çâre düşdüm hançere (Emrî g.442/3)

Gül ü bülbül mazmunu, aşkın acı, ıstırap özelliklerinin sembolik ifadesinde sık

kullanılan unsurlardan biridir. Bülbulün gül aşkı uğruna dikenden gördüğü eziyet ve işkence defaten değişik hayal ve imgelerle dizelerde kendine yer bulmuştur. Aşağıdaki beyitlerde şairler bu sahnenin dışına çıkarak gülü sevgilinin karşısına çıkan ikinci bir güzel olarak tasavvur ederek, gülün sevgilinin güzelliği karşısında kıskançlığa düştüğünü ve böylece kendini dikenlerinin üstüne atarak intihar ettiğini ifade ederler. Gülün yasını tutmak ise bülbüle kalır.

Gül gam-ı hattunla düşmüş hançer-i hâr üstine
Gelmiş efgân eyler anun bülbul-i zâr üstine (Bâkî g.482/1)

(Gül (senin) yanağındaki tüylerinin gamıyla dikenin hançerinin üstüne düştü. İnleyen bülbul onun yanına gelerek ağlamaktadır.)

Gül gam-ı haddünle düşmüş hançer-i hâr üstine
Gülşen içre kan bulaşuk buldılar pirâhenin (Emrî g.368/2)

(Gül (senin) yanağındaki tüylerinin gamıyla dikenin hançerinin üstüne düştü. Onun gömleğini bahçede kan içinde buldular)

Hûn oldu bağı reşg-i izârinla akıbet
Düşdü çemende hançer-i sertîz-i hâra gül (Nâilî

g.230/3)

(Gül, senin yüzünün güzelliğini kıskandığı için içi kanla doldu. Sonunda bahçede dikenin keskin hançerinin üzerine düştü.)

Hançere düşmek deyimi hüsn-i ta'îl sanatıyla da doğada cereyan eden bazı olaylardan mülhemle âşık sevgili ilişkisine dayandırılır. Bâkî (ö.1600), sonbaharda ağaç yapraklarının ırmak üzerine düşmesi olayı, ırmağı âşığa sevgilinin yüzünü de yaprağa benzeterek, ırmağın sevgilinin yüzünü kıskanıp kendini hançere düşürdüğünü söyler:

Bâğda âb-ı revân üzre dökilür berg-i bid
Cûylar didârinun reşkiyle düşdi hançere (Bâkî g.481/2)

Nevî (ö.1599) de Bâkî'ye benzer bir şekilde yine ırmak temasını kullanarak ayın hilal şeklinin suya yansımalarını, ırmağın sevgilinin yüzüne olan kıskançlıkla kendini hançere düşürdüğü şeklinde yorumlar:

Aks-i hilâl-i çarh degül cûybârda
Reşk-i ruhunla âb-ı revân düşdi hançere (Nevî g.428/2)

Sevgilinin gamzesini ve kaşını hançere benzeten şair, âşığın kalbini bu hançere düşürme şeklindeki intiharını aslında bir son olarak değil tam tersi aşkın başlangıcının ve varoluşunun sembolik ifadesi olarak anlatır. Bu

metafor aslında yok oluşun değil bilakis âşığın sevgilide yeniden var oluşunun başka bir ifadeyle ebedi saadetinin kapısını açan bir anahtardır.

b-Salb olmak: Salb, Arapça kelime olup “asma, darağacına çekme, çarmıha germe” (Devellioğlu 2013: 1071) anlamlarına gelmektedir. Divan şiirinde kendini iple asmak anlamında kullanılan deyim, daha ziyade âşığın sevgilinin saçlarında kendini asması anlamında kullanılmaktadır. Aşağıdaki beyitlerde Fennî ve Zâtî (ö.1547), Hallac-ı Mansur’un asılarak idam edilmesini telmihte bulnarak, sevgilinin boyunu dar ağacına, saçını ise o dar ağacında sallandırılan ip olarak tahayyül ederken, bu sahneyi âşığın hayal edebileceği en güzel intihar şekli olarak görürler:

Kaddin gibi Mansûr-ı dile dâr bulunmaz
Zülfün gibi şalb olmağ için târ bulunmaz (Fennî g.101/1)

(Gönül Mansur'una boyun gibi (daha güzel) bir dar ağacı, asılmak için de saçın gibi bir ip bulunmaz)

Sebeb olsun beni salb itmege Mansûr gibi
Kime boynum egeyin zülf-i siyâhun var iken (Zâtî g.1134/3)

(Beni Mansur gibi iple asmaya sebep senin o siyah saçların varken ben kime boynumu egeceğim.)

Emrî, aşağıdaki beytinde, sevgilinin ayva tüyelerinin getirdiği yalan haberlerle kendini sevgilinin saçına asacağını, bu yüzden saçların bu eylemini engellemek için çareler aramamasını ister:

Katlüme hattun getürdi nâme-i tezvîrler
Salbüme zencîr-i zülfün kılmasun tedbirler (Emrî g.86/1)

c-Kendi İpini Çekmek: ‘Kendi eliyle ip, urganla asılarak yaşamına son vermek’ anlamındaki deyim, Divan şairlerince sevgiliye canı feda etmek anlamında kullanılır. Bu anlamda, Farsça, ‘ip, urgan’ anlamındaki *resen* kelimesini tercih edildiği beyitlerde, sevgilinin saçı ipe benzetilerek, âşığın en büyük arzusunun da o saçlarda asılmak olduğu dillendirilir.

Tek beni zülf-i dil-âvîzüne ber-dâr eyle
Çekeyin pâdişehüm kendü elümle resenüm (Şem’î g.116/5)

(Ey padişahım! Beni o güzel saçına as da, ben de kendi ellerimle ipimi çekeyim.)

Sehi Bey (ö.1548), kendinin asılarak can vereceği sevgilinin saçının etrafında rakibin dolaşmasından rahatsızlığını ifade ederken:

Şalınmasun ağyâr saçun silsilesine
Ben aşılacak boynına dağ kim resenümdür (Sehî Bey g.59/4)

Nevî aşk uğruna her türlü dert ve belalara bulaşmasına rağmen sevgilinin saçına kendini asma saadetine bir türlü ulaşamadığından dert yanmaktadır:

Zülfün reseni gerdenüme geçmedi amma
Bir derd ü belâ kalmadı kim geçmeye serden (Nevî g.356/2)

d-Cana Kıymak: Genel olarak 'bir canlıyı öldürmek' anlamında kullanılan deyim, cümlede öznesi ve nesnesine göre değişik anlamlar barındırmakla beraber, kendi yaşamına son vermek anlamında sıklıkla kullanılmaktadır. Divan şiirinde ise, âşığın sevgiliye kavuşma arzusunda canını seve seve feda edeceği imgesi üzerinde mevzubahis edilir. Âşığın sevgili uğruna canını vermesi, âşığın sevgiliye aşkını gösterme yollarından biri olarak görülür:

Yaralı bağrımı ger derd ile yaram kime ne
Yâre yâr olmak için cânâ kıyaram kime ne (Şeyhî g.164/1)

Âşığın nazarında sevgiliye ulaşmanın (vuslat) ve bu sayede ebedi saadete kavuşmanın yegâne yolu, yegâne sermaye olan canı sevgili uğruna seve seve feda etmektir. Aşk uğruna canını feda edenler, bir gaye uğruna insanın en kıymetli sermayesi olan canını hiç düşünmeden verenlerdir. Bu intihar, psikolojik ya da sosyolojik olaylara bağlantılı olarak yaşanan buhranlardan kaynaklı bir hayattan kopma değil, sembolik olarak bir amaç uğruna her şeyden vazgeçilebileceğinin ifadesi olarak görülmektedir.

İrişmez 'ışık ile cân virmeyince kimse cânâna
Yolında ölmez isem şimdi Yahya olmasun adum (Şeyhülislam
Yahya g.263/3)

Fuzûlî (ö.1556), aşağıdaki beytinde zâhide seslenerek, cennete ulaşmanın yegâne yolunun cana kıymaktan geçtiğini ifade ederken, zahidin cana kıymak konusunda cimri davrandığını söyler:

Cennete zâhid bilir can vermeden yetmez velî
Cânâ kıymaz öz temennâsındadır miskîn bahîl (Fuzûlî g.180/3))

(Zahid can vermeden cennete gidemeyeceğini bilir. Lakin o miskin cimri, kendini düşünür canına kıymaz.)

Hayretî (ö.1535)'ye göre aşk öyle bir ateştir ki bu, aşk ateşine pervane gibi kendini atarak canına kıyanların zevkini tadacağı bir durumdur:

Mahabbet didüğün ey Hayretî bir nâr-ı mihnetdür

Bugün gelsün berü pervâne-veş câna kıyan yansun (Hayretî
g.339/5)

(Ey Hayretî sevgi dediğin bir mihnet ateşidir. Bugün pervane gibi cana kıyarak yananlar gelsin.)

İntihar temini ifade eden beyitler genel olarak değerlendirildiğinde, intihar metaforu iki durum üzerine bina edildiğini gözlemlemekteyiz. Bunlar aşk ve kıskançlıktır. Bu iki duygu ekseninde münteher karakterler ise âşık, gül ve aydır. Âşığın intiharı bir tercih değil zorunluktan kaynaklandığı görülmektedir. Aşka düşen, aşk duygusunu bütün hissiyatıyla yaşayan insanın, bu dünya ile bağları tamamen kopmuştur ve kendisini manevi âleme yönlendirmiş; maddi âlemle bağlarını tamamen kesmiştir. Bu duygunun metaforik ifadesi ise intiharla belirlenmiştir. Âşığın sevgili uğruna canını seve seve vermesi, onun saçlarında kendini asarak öldürmesi maddi yok oluş değil manevi diriliş olarak sembolize edilmiştir. Sevgiliye ulaşmak (vuslat) âşığın ebedi saadet durağıdır ve sonsuzluğu ifade etmektedir.

İkinci intihar durumu ise kıskançlık üzerine bina edilmiştir. Kıskançlık üzerine en dikkat çeken ise gül metaforu üzerinden verilmiştir. Gül, sevgilinin güzelliği karşısında kendi egosuna yenik düşerek bu güzelliği hazmedemeyip, sevgilinin güzelliğini yok etme güçsüzlüğünün idrakine varınca çare olarak kendisini yok etmede bulmuştur. Kişinin benlik saygısına karşı oluşan bilinç altı tehdidine karşı bir reaksiyon olarak tanımlanan kıskançlık, umutsuzluğun, yenilginin sebep olduğu bir huzursuzluktur. Bu gibi durumlarda kıskanç kimse, sadece mülkiyet hakkından olmakla kalmaz, kendisinin önemsiz görüldüğünü, varlığının hedef olarak alındığını düşünür. Gülün sevgili karşısındaki durumu da bundan farklı değildir. Ayın kıskançlığı da aynı düşünce etrafında ifade edilmiştir. Bildiğimiz gibi ay ve gül motifi şiirde güzelliğin sembolü, ölçütü olarak kullanılmaktadır. İki metaforda da ben hastalığından kaynaklı bir kıskançlık duygusunun intihara sürüklediğini görmekteyiz. Ayın hilal şekli hançeri andırmasından mülhemle böyle bir benzetme unsuru olarak kullanılmasına imkân sağlamıştır. Esasen şairlerin gül ve ay mazmunları üzerinden vermek istedikleri ana düşünce; mutlak güzellik karşısında sun'î güzelliğin düştüğü acziyet ve bu acziyetin doğurduğu çaresizliktir.

Âsâf ve İntihar Kasidesi

Âsâf, Mahmud Celâleddin Paşa (1853-1903) Sultan II. Abdülhamid'in kardeşi Saniha Sultan'ın eşi Prens Sebahaddin'in de babasıdır. Celâleddin Mahmud Bey genç yaşta Sadaret Mektûbî Kalemi'ne, sonra da Âmedî Odası'na memur edildi, rütbe-i ûlâ sınıf-ı evveli verilerek Şûrâ-yı Devlet üyeliğine tayin olundu. Henüz 24 yaşındayken 1877'de vezir ve 1878'de Sadık Paşa Kabinesi'nde Adliye Nazırı oldu. Paşa'nın bu genç yaşta nazır oluşu kimileri tarafından padişah akrabalığına bağlanmıştır. Nezareti kısa sürede düzene sokarak Sultan Abdülhamid'in güvenini kazanmasıyla kayınbiraderi de olan Sultan Abdülhamid memleket işleri hakkında kendisiyle hasbihal etmeye başladı. Fakat bu durum kısa sürdü. 1878'de Cleanti Scalieri- Azîz Bey Komitesi'nin Şehzade Murâd Efendi'yi tahta geçirme teşebbüsünde eşi Seniha Hanım'ın dahli olduğu haberi üzerine Padişah, suçlu olup olmadığını pek araştırmadan şüphe üzerine Mahmûd Celâleddin Paşa'nın azlini sağladı. Hatta daha sonra Sultan Abdülhamid kendisine Evkaf Nezareti'ni vermek yoluyla eski dostluğun ihyasına teşebbüs etmiş ise de Paşa bu teklifi reddetmiştir. Haksız yere azlini izzet-i nefis meselesi yapan Paşa bir daha Sultan Abdülhamid'le mesai birliğine yanaşmamıştır. Mahmud Paşa, sarayla münasebetlerini kestikten sonra yalısında inzivaya çekilmiş, bir yandan dostları ve ziyaretçileriyle edebî sohbetlere girşerek vakit geçirmiştir. Bir ara padişaha layihalar sunmaya başlamış, bu layihalara Sultan Abdülhamid'in ehemmiyet vermemesi üzerine Paşa, memleketteki haksızlıklara, hele kendisinin daima casuslarla sarılı olmasına dayanamayarak Avrupa'ya kaçmaya karar vermiştir. Bir rivayete göre de bu kaçış kararı Sultan Abdulhamid'den istenen Bağdat şimendiferleri imtiyazının kendisine verilmemesiyle ilgilidir. Avrupa'da başta Paris ve Londra olmak üzere birçok şehirde ikâmet eden paşa, sağlığının bozulması üzerine II. Abdülhamid'in İstanbul'a davetini geri çevirmiş ve 1903'te Paris'te vefat etmiştir (Arslan 2020).

36 beyitten oluşan Âsâf'ın kasidesi, 'tegazzül' bölümü ayrı düşünülürse üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm (1-20. Beyitler), intihar ve insanı intihara sürükleyen sebepler; ikinci bölüm (27-33. beyitler), intihar üzerinden iktidara yöneltilen eleştiriler ve üçüncü bölüm (34-36. beyitler) ise intiharın İslam dini tarafından yasaklanması ve bundan dolayı da bir Müslüman için intiharın uygun olmayacağını anlatır.

Âsâf, birinci bölümde intiharı olumlayan düşünceleri ortaya koyarken ağırlıklı olarak toplum psikolojisini ön plana alarak, insanların yaşam standartlarının düşüklüğü, geçim sıkıntısı ve benzeri yaşamı olumsuzlaştıran koşulları sıralayarak intiharı bir sığınma yeri olarak anlatır. İfadeler özetle şöyledir:

“İntihar, hastanın en son devası, dert ehli için derdin ve belanın mahvedicisi, geçimini temin edemeyen her fakirin ihtiyacı, çaresizliği çareye çevirebilen bir kimya, mahzun kalplere teselli bahseden riyasız bir filozof, duyduklarında bütün memurların yanına koşacağı bir Maliye Bakanı, başka hiçbir ümide yer bırakmayacak kadar işini iyi yapan bir mühendis, gam gecesinde yol gösteren ayın ve yıldızın ışığı, paha biçilemez bir hazine, bıkkınlık ülkesinin kiblesi, fakirlerin yegâne sığınağı, çaresizlerin vekili, gönül alan bir sevgili...”

Âsâf'ın bu düşünceleri genel olarak değerlendirildiğinde, kendisinin uzun yıllar Paris'te yaşamış olması ve Batı medeniyetinin önde gelen düşünürlerinden oldukça etkilendiği görülmektedir. Özellikle 17. yüzyıldan itibaren Batıda görülen yoğun intihar olayları ve bu olaylarla birlikte edebiyatlarında sık olarak tema olarak kullanılan intihar vakaları ve müntehir kahramanlar Batıyı intiharın psikolojik ve sosyolojik olgularını araştırmaya yöneltmiştir. Bu dönemde öne çıkan düşünürlerin farklı açılardan ele aldıkları görüşler, Tanzimat'la beraber Osmanlı coğrafyasına da taşınmış ve bununla beraber Osmanlı'da da intihar vakaları görülmeye başlanmıştır. Âsâf'ın yukarıdaki ifadeleri bu bağlamda ele alındığında; ölümü 'fırtınalı denizde sığınılacak sakin bir liman' olarak niteleyen Montaigne'nin, 'bu limana yanaşma kararını insan kendi iradesiyle alabilmelidir' ve Montesquieu'nun, 'intihar edenleri hoşgörü ile karşılamanın insanlık gereği' şeklindeki söylemleri (Süreyya 2018: 18) ile bir benzerlik oluşturmaktadır. Yine Âsâf'ın intihar üzerine yaptığı yukarıdaki tespitler Platon'un 'eğer yaşam ölçüyü kaçırırsa intihar makul ve haklı bir davranış haline gelir. Üzücü hastalıklar ve dayanılmaz acılar, sıkıntılar ayrılmak için yeterli nedendir' (Alvarez 1999: 66) şeklindeki ifadelerini de akla getirmektedir. Felsefede bireyin bir yaşama nedeni bulunmadığını keşfedişiyle, her türlü günlük çalışma ve açının kökleştirdiği uyumsuzluk duygusuyla, yaşamın gülünçlüğü'nün bilincine varmasıyla birlikte, gerçekten ciddi tek felsefi sorunun intihar olduğu vurgulanır (Süreyya 2018: 21). Beşinci beyitte intiharı 'hüzünlü kalplere teselli veren bir filozof' olarak betimleyen şair, felsefenin intiharı olumlayan ve bir çıkış yolu olarak gösteren ve intihara bir estetik özellik katan felsefi doktrinlere gönderme yapmaktadır. Bu yaklaşımla intiharın, anormal koşullar karşısında gösterilen normal bir tepki olduğu düşüncesini yerleştirmeye çalışmıştır.

Âsâf, kasidesinin ikinci bölümünde de intiharla siyaset arasında ilişki kurarak iktidar eleştirisi yapar. Ona göre iktidar (saltanat) hastadır ve insanların dertlerine deva olmamaktadır. İktidarın yönetim şekline dolaylı olarak insanlar, andan ve gelecekte umutsuzdur. Ortada bir devlet yoktur ve bundan dolayı toplum da gelecekle ilgili kaygılı olduğu için intiharı düşünmektedir. İnsanlar esaret içerisindedir ve esaret ise intiharı özgülleştirici bir imkandır. Âsâf, bu

bölümün sonunda ise kasideyi yazmaktaki amacının intiharı meşrulaştırmak değil, intihar olgusu üzerinden devlete bir uyarıda bulunmak olduğu belirtir.

Şâir, son bölümde ise önceki bölümlerde söylediği sözlerden rücu ederek, aslında intiharın İslam dinince yasaklandığını ve bundan dolayı da intihar etme gibi bir düşüncesinin olmadığını ifade ederken ‘sabır’ı öne çıkarır. Bu şekilde sesini padişaha duyurmak olduğunu belirtir. Amacının ise sadece padişahıtan daha adil olmasını beklediğini ifade etmek olduğunu söyler.. Şairin son iki bölümdeki söylemlerini bir bütün olarak göz önünde bulundurduğumuzda, onun Sultan Abdülhamid’le olan ilişkisi ile doğrudan alakalı olduğunu görebilmekteyiz.

Âsaf (Mahmud Celâleddin Paşa), daha genç yaşlarda iken devletin en yüksek kademelerine kadar yükselmiş ve kısa sürede Abdülhamid’in güvenini kazanmış ve onun müzahibi olmuş bir kişidir. Hızla yükseldiği bu makamlardan yine aynı şekilde hızla indirilmesi ve bir daha da o makamlara getirileceği yönünde bir umut görmemesi onu umutsuzluğa sürüklemiş ve çare olarak da vatani terk etmede bulmuştur.

Âsaf, kasidesinin ‘tegazzül’ (21-27. beyitler) bölümünde ise intiharı metafor olarak kullanır. Burada intiharı estetik bir güzel olarak tahayyül eden şair, intihara güzellemelerde bulunur. Klasik şiirin belirgin mazmunlarından olan âşık-sevgili denkleminde hareketle, intiharı sevgiliye benzeterek âşığın ise sevgiliye yani ebedi saadete ancak intiharla ulaşabileceği fikrini dayatmaya çalışır.

Âsaf’ın bu kasideyi yazmaya sevk eden; -Can Doğan’ın da ifade ettiği gibi- çıktığı yüksek makamlardan hızla indirilmesi ve bir daha o makamlara getirileceği yönünde ümit görmemesi (Doğan 2016: 31) olmalıdır. Emil Durkheim bu tür yeni durumuna uyum sağlamakta güçlük çeken bireyin toplumsal pozisyonundaki ani değişimiyle oluşabilen intiharı ya da intihar teşebbüslerini anomik (kuralsız) intihar olarak açıklar (Durkheim 2013: 284). Paşa, ölmeden üç yıl önce, kasideyi yazdıktan ise üç yıl sonra İbnülemin Mahmut Kemal İnal’a başından geçen kazanın ardındaki gizli niyetini *ben ölmek istiyorum. Hayatın bende hiçbir kıymeti ve lüzumu yoktur.*” (İnal 1999: 77) sözleriyle ifade eder. Âsaf, diğer şiirlerinde de sık sık zamandan şikâyet etmiş ve ümitsiz halini ifade ederken çıkış yolunu yine intiharda bulmuştur:

Ey çarh-ı denî hüsn-i medârın yok mu
Bir burc-ı sa’âdetde karârın yok mu
Bunlar yoğımış farz edelim ‘âlemde
Ey nefis-i garîb intihârın yok mu (Rb. 159) (Ceylan 2003: 252)

Şairin Avrupa'ya kaçtıktan sonra intihar düşüncesinin zihninde yer etmesi hiddetinin yanında hasreti ve hüznü oranında artmış olması gerekir. Bununla birlikte kasidenin sonunda her ne kadar dinen doğru olmadığını belirterek uzak durulması gerektiğini söylese de intiharı bir olgu olarak ele alarak yüceltmesi (Doğan 2016: 31), 1891 yılında Belçika'da intihar eden Sadullah Paşa'nın da etkisi olması ihtimal dahilindedir. Böylece Paşa'nın (Âsaf) tecrübe ederek üzerinde görüş bildiremeyeceği bir eylem, kendi dünyasından birinin tecrübesiyle fark edilmiş olur. Birinin eylemi, diğerinin şiirini hazırlar (Doğan 2016: 32).

İntihar Kasidesi

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

- 1 Kim demiş kim nâ-revâdır intihâr
Hastaya en son devâdır intihâr
“İntiharn uygun olmadığını kim demiş? İntihar hastaya en son çaredir.”
- 2 İntihâr etmez de n'eyler ehl-i derd
Mâhî-i derd ü belâdır intihâr
“Dert ehli intihar etmeyip de ne yapacak? İntihar dert ve belayı yok eder.”
- 3 Böyle ber-eyyâm çıkmazsa ma'âş
Her fakîre iktizâdır intihâr
“Maaşlar böyle günler üzerine çıkmazsa, intihar her fakire gereklidir”
- 4 Çâre-i bî-çâregândır doğrusu
Dense lâyık kimyâdır intihâr
“İntihar çaresizlerin çaresi dense uygun bir kimyadır”
- 5 Kalb-i mahzûna teselli-bahş olur
Feylesôf-ı bî-riyâdır intihâr
“Riyasız bir filozof olan intihar hüznü kalplere teselli olur.”
- 6 Hep koşarlar duymasın ehl-i ma'âş
Nâzır-ı Mâliyye-sâdır intihâr
“İntiharn, maliye nazırı gibi hep peşlerinde olduğunu maaş ehli (memurlar) duymasın”
- 7 Rişte-i ümmîdi kesdirmez göze
Pek mühendis zî-dehâdır intihâr

- “İntihar öyle zeki bir mühendisdir ki ümit ipini göze kestirmez”*
- 8 Reh-nümâ-yı leyle-i endühdur
Ayda yıldızda ziyâdır intihâr
“İntihar, gam gecesinin rehberi, ay ve yıldızda ışıktır.”
- 9 Şu‘le-i idrâkden efrûhte
Sanma vehm ü hûlyâdır intihâr
“İntiharı vehm, korku ve hûlyadan ibaret sanma, o, idrak alevinden aydınlanmaktadır.”
- 10 Cân fedâ olsun bu fikr-i hikmete
Zübde-i ‘akl u zekâdır intihâr
“İntiharı zeka ve aklın özü olduğu bu hikmetli fikre can feda olsun.”
- 11 Sığmıyor ‘akla fakat gencinedir
Kıymet olmaz bî-bahâdır intihâr
“İntihar (her ne kadar) akla sığmasa da paha biçilemez bir hazinedir.”
- 12 Cünd-i gam zûr eyleyince çâresiz
Müntehâ-yı ilticâdır intihâr
“Gam askeri zor kullanınca intihar çaresiz olarak nihai sığınulacak yerdir.”
- 13 Ehl-i fakrın merci‘-i yektâsıdır
Kible-i mülk-i gınâdır intihâr
“Bıkkınlık mülkünün kiblesi olan intihar, fakirlerin yegâne başvurdukları yerdir.”
- 14 Hisset etmez ‘âcize gâyet sehî
Etse de gâhî kazâdır intihâr
“İntihar acizlere cimrilik etmez gayet normal olsa da bazen kazayla da olur.”
- 15 İltifât-ı hâtıra başlarsa bir
Gark eder bahr-i ‘atâdır intihâr
“İntihar gönüllere bir iltifat etmeye başlarsa, başı denizinde (ihsanlara) boğar.”
- 16 Cüst-cû eyler bulur dermân-deyi
San vekil-i kibriyâdır intihâr

- “İntihar çaresizleri araştırır ve hemen bulur. Sanki büyük bir vekildir.”
- 17 Ehl-i gamdan gayre olmaz sâye-sâz
Sanki bir zıll-ı Hudâ’dır intihâr
“Sanki Allah’ın gölgesi olan intihar gam ehlerinden başka kimseye gölgelik olmaz”
- 18 Nâmını tebcîsiz yâd eylemem
Çünkü emr-i mu’tenâdır intihâr
“İntihar çok önemli bir emir olduğu için, onun namını yüceltmeden anamam.”
- 19 Müntehir devlet olursa bâ-husûs
Cân-fezâ-yı akrabâdır intihâr
“İntihar eden özellikle devlet olursa, intihar akrabanın hayat verenidir.”
- 20 Bir gazel tarh eyleyim ‘uşşâkına
Keyfe tâbi’ dil-rübâdır intihâr
“(İntiharın) Âşıklarına bir gazel tertip ettim ki, intihar keyiflerine göre bir gönül alan bir sevgilidir.”
- 21 Dil-ber-i nâzûk-edâdır intihâr
Pek Hasan Pâşâ-likâdır intihâr
“İntihar nazik edalı bir sevgilidir, Hasan Paşa gibidir.”
- 22 Mülk-i istiğnâya bir kesdirme yol
Çeşm-i şûha tûtyâdır intihâr
“İntihar, kanaat mülküne kestirme bir yol; işveli güzellerin gözüne sürmedir.”
- 23 Kâkülünden bahs uzundur kıl sükût
Bir müselsel mâcerâdır intihâr
“(Sadece) kâkülünden bahs eden bölüm o kadar uzun olan ve birbirine bağlı maceralardan oluşan intihar hakkında sus (dinle!)”
- 24 Gamze-i hûnu süyûfun çekse ger
Men’ olunmaz mutlakâdır intihâr
“İntihar kanlı gamzesinin kılıçlarını eğer çekerse, o mutlaka geri çekilmez.”
- 25 Sâkiyâ peymâneyi ser-şâr sun
Câm-ı Cemşide cilâdır intihâr

- “*Ey Saki! Kadehi ağzına kadar doldurarak sun ki, intihar Cem’in kadehine parlaklık verir.*”
- 26 Çünkü Âsaf sıhr-ı şehsin pâyine
Gün geçirmez cebhe-sâdır intihâr
“*Ey Âsaf! Şahın büyüğü olduğun için, intihar sürekli ayağına yüzünü sürer.*”
- 27 İstikâmetdir esâs-ı cürmümüz
Böyle zî-cürme cezâdır intihâr
“*Bizim suçumuzun, günahımızın temeli doğrudur. İntihar böyle suçlulara bir cezadır.*”
- 28 Biz esâret ‘âleminde mihveriz
Devrimizde muktezâdır intihâr
“*Biz bu esaret dünyasının merkeziz. Bu zamanda intihar bize uygun görülmüştür.*”
- 29 Hastedir zîrâ vücûd-ı saltanat
Hastaya mutlak şifâdır intihâr
“*Saltanatın varlığı hastadır, böyle hastaya intihar bir şifadır.*”
- 30 Nâ-ümidiz hâl ü istikbâlden
Fikrimizde dâ’imâdır intihâr
“*Bu andan ve gelecekte ümitsiz olduğumuz için aklımızda sürekli intihar düşüncesi vardır.*”
- 31 Son nefesde görmedinse devleti
Râcih ü evlâ belâdır intihâr
“*Eğer devleti son nefeste dahi görmediysen bu bela olan intihar en iyisidir.*”
- 32 Şehryârâ maksadım feryâddır
Yoksa bence nâ-revâdır intihâr
“*Maksadım padişaha feryadımı duyurmaktır. Bence de intihar (etmek) iyi bir şey değildir.*”
- 33 Sen dururken ben kime ‘arz eyleyim
Güft-güy-ı nâ-sezâdır intihâr
“*(Ey padişahım!) sen varken ben kime halimi arz edeyim? İntihar uygunsuz bir dedikodudur.*”
- 34 Cehl-i fâhiş şimdi hüküm etmektedir
‘Adl edersen nâ-resâdır intihâr

“Bu zamanda aşırı derecede cehalet (devlete) hükmetmektedir. Eğer adaletli olursan intihar uygun olmaz.”

35 Biz ki İslâmız sabûruz kim umar
Bizden olmak hiç sâdır intihâr
“Biz ki İslam dinine mensup olduğumuz için sabırlıyızdır,
yoksa bizden intihar düşüncesi hiç ortaya çıkmaz.”

36 Hak vücûd-ı milleti hıfz eylesin
Olmasın sâyende bâdir intihâr
“Allah milletin varlığını korusun. Senin sebep olabileceğin
intiharlar olmasın.”

İstanbul-5 Teşrin-i Sâni 1313/1897 (Ceylan 2003: 79-81)

SONUÇ

İnsanlık tarihi kadar eski olan ve gerek dinlerce gerekse de kültürlerce yasaklanmış olmasına rağmen önü alınamayan bir insanlık trajedisi olarak hayatın içinde var olan intihar, bilim, sanat ve edebiyat camiasında da geniş bir yankı bulmuştur. Nitekim intiharı tarif etme biçimi gerek Batı gerek Türk kültüründe zamana ve bu zaman zarfında yaşanan sosyolojik ve kültürel duruma paralel olarak değişmektedir. Edebiyatta da aynı durum geçerlidir. İntihar vakaları, zamana, toplumsal ve kültürel şartlara göre değişik şekillerde cereyan etmekte ve değişik anlamlar içermektedir. Osmanlı toplumunda ve genel siyaset anlayışında intihar vakaları siyaset ve teamüller gereği hep gizli tutulmuş ya da kayıtlara bu şekliyle geçilmesinin önüne geçilmiştir. Bu davranışın temel sebepleri arasında toplumun zihnine bu kavramı yerleştirmemek şeklinde görülebilir.

Osmanlı Edebiyatında özellikle Tanzimat sonrası Türk Edebiyatı'nda Batı kültürüyle olan yakınlaşmayla oradan ithal edilen edebi ve felsefi metinlerin etkisiyle varoluşsal sorunlar baş göstermeye başlamış ve bunun neticesinde intihar vakalarında ciddi oranda artış gözlemlenmiştir. Bunun yanında da edebi metinlerde de karakterler üzerinden intihar vakalarına yer verilmeye başlanmıştır. Yine bu dönemde ilk kez 'intihar' sözcüğü de edebi metinlere girmeye başlamıştır. Tanzimat'a kadar ki dönemde yani klasik şiirde intihara dayalı düşünce ve imgeler ağırlıklı olarak aşk eksenini etrafında bazı deyimlerle metafor olarak kullanıldığı görülmüştür.

Geleneksel kültürümüzde daha çok halk hikâyelerinde, âşıkların sevgililerini

kaybettikten sonra, onlara kavuşmak için başvurdukları ölüm yöntemi olan intihar 19. yüzyıl şairlerinden Âsaf mahlaslı Damad Mahmud Celaleddin Paşa'nın "İntihâr" redifli kasidesiyle edebiyatımıza yansır. Sosyal ve siyasî krizlerin bireyler üzerinde olumsuz etki yaptığı, bireyin sistemle uyuşmamasını sorun haline getirdiği, siyasî ve sosyal kırılmaların yaşandığı bu dönemi Âsaf bu kasidesinde ifade etmeye çalışmıştır. Edebi eserlerdeki intihar vakaları, kurgulandığı coğrafya, kültür ve toplumla doğrudan ilişkilidir. Dolayısıyla intihar; psikolojik durumu, kültürel ve sosyal hayatı yansıtan bir vakadır.

KAYNAKÇA

- Alvarez, A. (1999). *İntihar, Kan Dökücü Tanrı* (çev.: Z. Çil Sarıkaya). Ankara: Öteki Yay.
- Arslan, Mehmet (2004). *Antepli Aynî Divanı*. İstanbul: Kitabevi Yay.
- Arslan, Mehmet (2020). "Âsaf, Mahmud Celâleddin Paşa". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/asaf-mahmud-celaleddin-pasa>.
- Ayan, Dursun (2021). "Türkçe Söz Varlığında İntihar". *Bilim ve Kültür Aynasında İntihar*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Biltekin, Halit (2018). *Şeyhi Divanı*. Ankara: Kültür Bakanlığı, e-kitap. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/61044,seyhi-divanipdf.pdf?0>
- Ceylan, Ömür (2003). *Hânedândan Bir Âsi: Damad Mahmud Celâleddin Paşa Âsaf Divanı*. Ankara: Akçağ Yay.
- Demirkazık, H. İbrahim (2009). *Fenni Divanı (İnceleme-Tenkidli Metin-Dizin)*. Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniv.
- Devellioğlu, Ferit (2013). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*. İstanbul: Aydın Kitabevi.
- Doğan, M. Can (2016). "Sadullah Paşa". *İntihar Şairleri* (Ed.: Enver Ercan). İstanbul: Varlık Yay.
- Durkheim, Emile (2013). *İntihar*. (çev.: Zühre İlkelen). İstanbul: Pozitif Yay.
- Erdem, Sadık (1994). *Râmiz ve Âdâb-ı Zuraî'sı*. Ankara: AKM Yay.
- Gökalp, Haluk (2009). "İntihar Kültürü ve Ferhad'ın İntiharının Divan Şiiri Aşk Anlayışına Etkileri". *Turkish Studies*. V: 4/2, s.493-517.

- İnal, İbnülemin M. Kemal (1999). *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlü's-Şuarâ)*. C.1. Ankara: AKM Yay.
- İnal, İbnülemin M. Kemal (2000). *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlü's-Şuarâ)*. C.2. Ankara: AKM Yay.
- İpekten, Halûk (1990). *Nâ'ili Divanı*. Ankara: Akçağ Yay.
- Karavelioğlu, Murat A. (2014). *Prizenli Şem'i Divanı*. İstanbul: TYEKB Yay.
- Kavruk, Hasan (2001). *Şeyhülislâm Yahyâ Divânı*. Ankara: MEB Yayınları.
- Kazan, Sevkiye (2003). *Üsküdarlı Sırrî: Hayatı, Sahsiyeti, Eserleri ve Divanı, Tenkitli Metin-İnceleme*. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Kenan Akyüz vd. (2000). *Fuzûli Divanı*. Ankara: Akçağ Yay.
- Küçük, Sabahattin (1994). *Bâkî Dîvânı (tenkitli basım)*. Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.
- Küçük, Şeyma Karaca (2019). *Türk ve İngiliz Romanlarında İntihar (İkinci Dünya Savaşı Sonrası)*. Doktora Tezi. Ardahan Üniversitesi.
- Macit, Muhsin (2016). *Nedim Divanı*. Ankara: AKM Yay.
- Çavuşoğlu, Mehmed – Tanyeri, M. Ali (1981). *Hayreti Divanı*. İstanbul: İstanbul Üniv. Yay. 1981.
- Çavuşoğlu, Mehmed – Tanyeri, M. Ali (1987). *Zâti Divanı*. İstanbul: İstanbul Üniv. Yay. 1981.
- Onay, A. Talat (2013). *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü, Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*. (Yay. Hzl.: Cemal Kurnaz). Ankara: Kurgan Edebiyat Yay.
- Özcan, Tarık (2015). *Şâir ve Trajedi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Özgül, M. Kayahan (2015). *Yenişehirli Avni Bey*. Ankara: Dergah Yay.
- Saraç, Yekta (2002). *Emrî Divanı*. İstanbul: Eren Yay.
- Sarı, Ahmet (2022). *Tersine Çevrilmiş Teoloji, Ahmet Hamdi Tanpınar Yazıları*. İstanbul: Çizgi Kitabevi.
- Sümer, Dinçer (2021). “Dinler Bağlamında İntiharın Tarihi”. *Bilim ve Kültür Aynasında İntihar*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Süreyya, Cemile (2018). *Kendi Kalemini Kıranlar, Türk Edebiyatında İntihar*. İstanbul: Şule Yay.

- Tulum, Mertol-Tanyeri, M. Ali (1977). *Nev'i Divan -Tenkidli Basım-*. İstanbul: İstanbul Üniv. Yay.,
- Ulutaş, Nurullah (2006). *Türk Romanında İntihar (1872-1960)*. Doktora Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi.
- Yekbaş, Hakan (2020). *Sehi Bey Divanı*. Ankara: Kültür Bakanlığı, e-kitap. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/76504,sehi-bey-divanipdf.pdf?0>
- Yücel, Bilal (2002). *Mahmud Paşa Adni Divanı*. Ankara: Akçağ Yay.
- Yücel, Müslüm (2007). *Edebiyatta Ölüm ve İntihar*. İstanbul: Agora Kitaplığı.